

KAPITEL 9 / CHAPTER 9⁹

REQUIREMENTS FOR THE FORMATION OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE SOCIAL WORKER

DOI: 10.30890/2709-2313.2024-26-00-034

Вступ.

Соціальний працівник – це особа, яка має необхідні інтелектуальні, моральні, особистісні якості для виконання особливого, інтегрованого, універсального виду діяльності у соціальній сфері. В Україні професія соціальний працівник введена до класифікатора професій, починаючи з 1990-х років. Професійна підготовка майбутнього соціального працівника ґрунтується на кваліфікаційних вимогах, що поєднують у собі сукупність професійних вимог, характеристик, показників, цінностей, ролей, функцій тощо.

9.1. Професійна компетентність майбутнього соціального працівника

Специфіка сучасної соціальної роботи вимагає високого рівня професіоналізму майбутнього соціального працівника, самореалізації його в ході освітнього процесу професійного становлення, для якого характерні індивідуальна своєрідність та унікальність умов протікання.

Головними внутрішніми *стимулами* праці в соціальній сфері є:

- альтруїстична мотивація;
- можливість постійного прояву самостійності, ініціативи і творчості у соціальній роботі.

До *зовнішніх стимулів* належать:

- суспільне визнання важливості професії соціального працівника;
- усвідомлення необхідності її здійснення для підвищення соціального здоров'я і благополуччя громадян;
- прояв поваги з боку оточуючих.

---

⁹*Authors: Krykunova O. V., Sydorчук L. P., Sobolenko O. I.*

Стиль поведінки, професійна компетентність майбутнього соціального працівника обумовлені сукупністю:

- професійних знань, умінь, навичок;
- комплексом психологічних особливостей;
- професійно важливих якостей особистостей;
- професійних здібностей;
- здатності досягати успіхів у професійній діяльності;
- самооціночних здібностей (самоконтроль, самовдосконалення, самоосвіта);
- психологічної готовності до діяльності в соціальній сфері;
- сформованого професійного мислення;
- вміння самостійно аналізувати конкретну ситуацію;
- оцінювати можливі наслідки та брати відповідальність за обрані рішення, які часто пов'язані з життям людини.

Професія соціального працівника спрямована на соціальну сферу, тому необхідною умовою для вибору цієї професії є соціальна спрямованість особистості, наявність відповідних соціальних якостей:

- гуманізму;
- доброзичливості;
- справедливості;
- відповідальності;
- терпеливості;
- врівноваженості;
- готовності стати на захист клієнта;
- прийти на допомогу;
- підтримати людину.

Основою професійної діяльності соціального працівника є компетентність і професіоналізм.

Компетентність означає відповідність рівня знань і умінь змісту виконуваних посадових обов'язків, а також вміння досягати мети.

Професіоналізм – це поєднання знань, умінь, досвіду, прийняття правильних рішень.

Щоб бути *кваліфікованим* соціальним працівником:

- необхідний рівень загальноосвітніх знань;
- потрібні знання з антропології, біології, анатомії та фізіології людини, психології, педагогіки, екології, інформатики, гігієни, валеології, Конституції України, законів України, постанов Кабінету Міністрів України, основ права та економіки.

Медичні вимоги до соціального працівника. Соціальними працівниками можуть бути особи, які не мають:

- ускладнених серцево-судинних захворювань;
- нервово-психічних захворювань, неврозів;
- хронічних соматичних захворювань у важкій формі (хвороб внутрішніх органів, ендокринної системи, опорно-рухового апарату (нерухомість));
- порушень слуху (повна глухота);
- порушення мови.

Схильність майбутнього соціального працівника до професійної діяльності.

На вибір професії соціальний працівник, головну роль відіграє схильність до практичної діяльності в соціальній сфері, що формується залежно від суспільних умов життя кожної людини, рівня її розвитку. Схильність майбутнього соціального працівника до професійної діяльності виявляється в його інтересі до роботи з людиною. Соціальний працівник працює в умовах, коли практично неможливо використати відпрацьовані алгоритми діяльності і потрібно постійно знаходити нестандартні рішення. Чим більше клієнт дає матеріалу для мислительної діяльності, тим більше інтересу до себе він може викликати.

Вольові риси соціального працівника. Надзвичайно важливу роль в цьому відіграють вольові риси соціального працівника, його прагнення вступити в контакт з клієнтом, розгорнути пов'язану з ним діяльність.

Інтерес відіграє надзвичайно важливу роль у житті і діяльності особистості.

Він спонукає до діяльності, активізує цю діяльність. Коли людина зацікавлена тим, що вона робить, вона діє ініціативно, енергійно, жваво, отримуючи задоволення навіть тоді, коли робота складна і потребує великого напруження сил.

Ці вимоги визначають здібності соціального працівника до професійної діяльності та його *психофізіологічні якості*, які полягають у відображенні психічних процесів, психічних станів, уваги як стану свідомості, емоційних і вольових проявів. Психофізіологічні якості є основою ефективної соціальної роботи. Якщо соціальний працівник не відповідає психофізіологічним вимогам, яких потребує професія, то негативні наслідки такої невідповідності за несприятливих умов практично неминучі.

У роботі з людьми потрібна зібраність, уважність, терпіння, вміння володіти собою та розуміти клієнта, оцінювати цілісний образ особистості, досвід роботи з людьми, установки і ціннісні орієнтації, особисті якості як основа професійної придатності.

Вимоги до соціального інтелекту.

У структуру соціального інтелекту входять всі пізнавальні процеси: сприймання, пам'ять, мислення, уява тощо. Своєрідність соціального інтелекту полягає в тому, що об'єктом уваги соціального працівника є не предмет чи система, а людина, група, неорганізований потік людей. Цим визначаються особливості прояву таких характеристик інтелекту як великий обсяг і розподіл уваги, спостережливість щодо іншої людини. Специфіка пам'яті соціального працівника полягає в запам'ятовуванні зовнішності людини, прізвищ, імен. Властивості інтелекту виявляються в здібності соціального працівника аналізувати вчинки інших людей і бачити за ними мотиви, певний творчий потенціал особистості, прогнозувати поведінку в конкретних ситуаціях.

Уява як пізнавальний процес полягає в умінні поставити себе на місце людини, яка сприймається, і побачити світ її очима. Отже, пізнавальні процеси, які лежать в основі соціального інтелекту, виражаються в умінні адекватно сприймати та оцінювати інших людей.

Основу інтелекту обов'язково мають становити спостережливість до проявів почуттів, розуму і характеру людини, до її поведінки, уміння подумки уявити, змодельовати саме її внутрішній світ, а не приписувати їй свій власний чи інший, знайомий з досвіду, важливість оптимістично проектувати підхід до людини, заснований на впевненості, що людина завжди може стати кращою.

Вимоги до соціального інтелекту:

- уміння слухати і чути;
- розуміти внутрішній світ людини;
- здатність співпереживати;
- готовність безкорисливо прийти на допомогу;
- сприйняття нестандартних проявів поведінки, зовнішнього вигляду, характеру.

Соціальному працівнику необхідні емоції та почуття в практичній професійній діяльності. Вони збагачують відображення об'єктивної дійсності і стають у зв'язку з потребами, схильностями та інтересами важливими спонуканнями до діяльності, регуляторами її активності.

Емоційна стійкість.

Робота з різними за віком, інтересами, рівнем культури чи вихованості людьми викликає необхідність маскування деяких рис власного характеру, обумовлених певним типом темпераменту. Таке регулювання характеру потребує твердої волі, зусилля над собою, що передбачає наявність в структурі характеру уміння володіти собою, великодушність, стриманість, підтягнутість.

Почуття є важливим виявом сутності та свідомості соціального працівника. Важливе значення у професійній діяльності соціального працівника мають *вольові якості*: рішучість, витримка, прийняття своєчасного рішення, уміння володіти собою і керувати іншими людьми. Свої переживання, ставлення, стани соціальний працівник виявляє у формі почуттів, які зовнішньо виражаються в його словах, інтонації, тембрі голосу, а також у міміці, жестах, пантоміміці. Тому уміння керувати собою реалізується у виразі обличчя, жестикуляції, мові, володінні знаннями. Без сильної волі неможлива творча діяльність. Прагнення і

рішення завжди нерозривно пов'язані з практичною діяльністю і лише разом з нею утворюють єдиний вольовий акт. Вольові акти завжди опосередковані розумовими процесами, уявленнями і думками, але вони безпосередньо пов'язані з емоціями і почуттями, що виникають внаслідок емоційно прагнення до певних об'єктів. Відображаючи предмети і явища об'єктивної дійсності як цілі прагнень людини, воля існує, таким чином, в єдності з її розумом і почуттями, вона становить перехід від мислення та емоцій до діяльності.

Вимоги до морально-ділових якостей. Вихід соціальної роботи на професійний рівень потребує, щоб цю професію вибирали люди зі сформованими моральними якостями. Мораль – це система ідей, принципів, законів, норм і правил поведінки та діяльності, які регулюють гуманні стосунки між людьми за будь-якої ситуації на демократичних засадах.

Мораль виконує пізнавальну, оцінювальну, виховну функцію, а її складовими є моральна свідомість, моральна діяльність, моральні відносини.

Норми і принципи моралі, моральні переконання, моральні ідеали та почуття становлять систему моралі, яка складає основу, життєву позицію особистості. Моральні якості – типові риси поведінки фахівця соціальної роботи. Морально-ділові якості виявляються в поглядах, переконаннях, почуттях, поведінці, стосунках, ставленні до інших людей.

До провідних морально-ділових якостей *гуманістична спрямованість;*

- любов до людей;
- цілеспрямованість;
- відповідальність;
- доброта;
- ввічливість;
- тактовність;
- коректність;
- порядність;
- чесність;
- справедливість;

- співчуття;
- єдність слова і діла;
- громадянська мужність;
- рішучість;
- контроль;
- самоконтроль;
- готовність прийти на допомогу;
- вміння залишатися вірним своїм переконанням у складних життєвих ситуаціях.

9.2. Модель соціального працівника

Майбутній соціальний працівник формується на основі сукупності соціально-економічних, соціально-політичних, соціально-культурних чинників і явищ.

Майстерність – це певна педагогічна техніка, вироблені навички, що означає:

- психологію спілкування і психологію взаємовідносин;
- мовленнєві уміння;
- володіння навичками самоконтролю;
- самостереження;
- самоаналізу;
- наявність педагогічного такту.

При формуванні моделі майбутнього соціального працівника зазначають необхідність брати до уваги таке поняття, як імідж фахівця. Р. Овчарова виділяє *основні мотиви самопрезентації*:

- потяг до розвитку відносин з людьми;
- самоствердження особистості;
- необхідність професійної діяльності.

Основні мотиваційні моделі самопрезентації – це самопосилення, самозахист і самоствердження. На стиль самопрезентації впливають:

- когнітивні фактори (образ «Я», цінності, ідеали);
- культурні чинники (заохочення і покарання);
- особистісні – унікальний набір прийомів самопрезентації і соціально-психологічної адаптації.

Узагальнюючи різні наукові та практичні тенденції щодо рольового репертуару соціальних працівників у різних країнах пропонують класифікацію:

- група практичних ролей;
- група посередницьких ролей;
- група керівних ролей;
- група дослідницьких ролей;
- група сервісних ролей;
- група латентних ролей.

Професійні ролі, які виконує соціальний працівник демонструють його вміння бути гнучким, мобільним, будувати певні сценарії професійних ситуацій, артистичним, що потребує певної професійної підготовки і наявності відповідних рис характеру.

Професія соціального працівника спрямована на соціальну сферу, тому необхідною умовою для вибору цієї професії є соціальна спрямованість особистості, наявність відповідних соціальних якостей:

- гуманізму;
- доброзичливості;
- справедливості;
- відповідальності;
- терпеливості;
- врівноваженості;
- готовності стати на захист клієнта;
- прийти на допомогу;
- підтримати клієнта.

Основою професійної діяльності майбутнього соціального працівника є компетентність та професіоналізм.

Вважають, що професіоналом є соціальний працівник, який:

– відповідає вимогам професії, вносить певний внесок в соціальну політику і соціальну практику, здійснюючи свою діяльність із соціальної адаптації, допомоги, корекції, реабілітації окремої людини і різних категорій населення;

– особистісно налаштований на професію, має особистісно-мотиваційну готовність, професійно необхідні якості, компетентність, а також позитивне ставлення до себе як до професіонала, спрямованого на результативність своєї праці;

– досягає бажаних для суспільства результатів із соціальної допомоги, підтримки, адаптації і реабілітації людей;

– використовує сучасні, оптимально ефективні методи, прийоми, технології з метою соціального захисту людини;

– виконує норми, стандарти, еталони професії, усвідомлює її значимість у суспільстві;

– вносить у професійну діяльність індивідуально-творчий, новаторський компонент, усвідомлено розвиваючи свою особистісну і професійну індивідуальність;

– усвідомлює перспективу і зону своєї найближчої професійної освіти, підвищення кваліфікації, самоосвіти, вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду;

– має необхідний рівень професійних і особистісних якостей, знань і умінь;

– є соціально активним у суспільстві, ставить і обговорює питання практики, ставлення до професії, її статусу, шукає резерви розв'язання професійних, соціальних проблем.

Висновки.

Важливою ознакою, що відображає професіоналізм соціального працівника і сприяє формуванню образу професії, є позиція партнерства, яка вимагає від соціального працівника здатності володіти ситуацією, бачити різницю між ролями підтримки і турботи та регулювання і контролю і відповідно до цього визначати і проявляти активну лінію своєї поведінки. Однак необхідно пам'ятати, що через специфіку своєї професії він вступає у взаємовідносини з представниками різних прошарків населення і соціальних груп. Крім володіння необхідним арсеналом знань, умінь, навичок, у соціального працівника формується позитивна спрямованість на життя і сприйняття інших людей, певна система цінностей, які узгоджуються і не вступають у суперечність із сутністю і змістом соціальної роботи, поведінка, яка не суперечить суспільним нормам і традиціям. Тобто, крім певних професійних вимог, до соціального працівника висувуються високі вимоги, які стосуються його світоглядної сфери і власної життєвої позиції.